

קדושת כתבי הקודש

הוצאת

(א)

כיצד נכתבו

על דבר כתיבת המשה חומשי תורה מוסרים לנו חז"ל (בבא-בטרא, דף ט"ו ע"א): „הקב"ה אומר (כל מלה) ומשה אומר (כל מלה) וכותב (משה כותב כל מלה)“. ספר דברים כולו, ועוד אמירות רבות בתורה, אמרם משה רבינו בנבואה, השכינה מדברת מתוך גרונו (חזון-איש או"ת, סי' קכ"ה). לא כאן המקום לבאר את המושג הזה, אשר בו מעורבים גם יסודות מתוך חכמת הנסתר. אך יש לציין כאן, שהשראת הנבואה בשעת כתיבת התורה, שונה מנבואת האמירה. אין הכוונה לציין בזה דרגות, אלא לקבוע את עצם השוני.

את ההנחה, ששונה נבואת האמירה מנבואת הכתיבה, אפשר להוכיח גם מן העובדה שיחזקאל הנביא אמר את נבואתו בחוץ-לארץ, אך זו לא ניתנה להיכתב בחז"ל, אלא נמסרה בעל-פה עד שאנשי כנסת הגדולה כתבוה בארץ ישראל, כשעליהם שורה הנבואה של הכתיבה: „כתבו [אנכה"ג] יחזקאל וכו' שלא ניתנה נבואה להיכתב בחז"ל וכתבום אלו לאחר שבאו לארץ" (רש"י ב"ב, שם).

נבואת הכתיבה כוללת השפעה ממרום על כתיבת כל אות ונקודה, חסרות ויתרות, קרי וכתוב, אותיות זעירי ורבתי ועוד (קובץ-אגרות חזו"א, ח"ב, אגרת קס"ט, וביחוד סי' ה' על הניקוד המקובל בישעיה). נבואת הכתיבה היתה שורה על כל אלה שכתבו את ספרי התנ"ך, וכשפסקה נבואה זו שוב לא נתווספו ספרים לתנ"ך. במובן זה: כתיבת כל ספרי נביאים וכתובים מהווה המשך של כתיבת חומשי תורה (הערה:

[קני]

חוץ מן הראיה מרש"י במס' ב"ב, הכל השכלתי מפה קדשו של רבינו החזון-איש זצוק"ל*. וכך כותב אדמו"ח זצ"ל: „הכתיבה ודאי כל תיבה ברוח הקודש, שהרי התורה הביאה דברי עשו פרעה וכו' ובודאי מלתם אינה קדושה, אלא נתקדשו דבריהם כחלק מן התורה”**.

אוצר החכמה
מח"ס 1234567
אוצר החכמה

(ב)

השראת נבואה נאמרת

שובה מזו היא הנבואה הנאמרת. אין לנו לקבוע מעלות, כאמור, אלא שאנו קובעים ע"פ דברי רבינו החזון-א זצ"ל וכפי המובן מדברי רש"י בספר יחזקאל כ"ל, כי אכן ישנו הבדל. יש סוג מסוים של התגלות לנביא, המצווה לדבר ולעשות; ויש עוד סוג של התגלות המצווה עליו לכתוב, בגדר המשך של כתיבת התורה — כי התנ"ך כולו תורה!

נבואת האמירה ניתנה לפעמים בלשונה ואין לנביא רשות לשנות את המלים שנאמרו לו. והרי דוגמא. יונה בן-אמיטי נצטווה לנבא „עוד ארבעים יום וינינה נהפכת”. המלה „נהפכת” היא דו-משמעית: (א) הפיכה חיצונית באמצעות גפרית ואש, או ע"י חרב ומלחמה; (ב) הפיכה פנימית, היא החזרה בתשובה. מחמת דו-משמעות זו של המלה „נהפכת”, חייב הנביא לומר דוקא את המלה המדויקת שנאמרה לו בשעת ההשראה הנבואית.

שמא תאמר: מה תועלת בנבואה דו-משמעית? יש הסבר גם לכך: הנבואה קובעת בוודאות מוחלטת, כי התהליך המיוחל ביותר — שלא יחול שום שינוי, היינו לא אויב ולא תשובה — תהליך זה לא יתרחש. המשך

(* בערך כך היתה לשונו של רבינו החזון-א זצ"ל, מה שלימדני בי' סיון תש"ד לפ"ק: „המעתיקים זכו לרוה"ק מיוחדת לשם כתיבת התנ"ך לכל מלה, וזהו כעין המשך של כתיבת התורה ע"י משה רבינו. הנביא קיבל לפעמים רק את הכוונה, ולפעמים גם כן את המלים, אבל הבנתו במלים ובכוונה היו כעין הכוונה וההבנה בלימוד התורה, אבל לא ברוח הנבואה. וכך יתכן, שבמלים שהוא מסר היו עוד כוונות, שהנביא בעצמו לא הבין בהם” (רשמתי ביום ששמעתי).

(**) והשווה עם הדברים שנזכרו בפירוש שירי-השירים המיוחס לרמב"ן: „התורה ברורה כולה אמורה מפי הגבורה, אין בה אות ונקודה אחת שלא לצורך — ואין חילוק בין ותמנע היתה פלגש וכו' ובין עשרת הדברות ושמע ישראל — סיפור האותיות והתיבות, החסירות ויתירות, וכתיב ולא קרי, וקרי ולא כתיב, סתומות ופתוחות, איתיות גדולות וקטנות, כולם מפי הגבורה”, עכ"ל.

[קנח]

המצב הנוכחי לא יתקיים. או השמדה — או תשובה. ובכל אופן: המלה מכרעת (וכן בכל מקום שנאמר: „כה אמר ה'“, הנביא חוזר ממש על אותן המלים שנאמרו לו — שמעתי מאמו"ר זצ"ל).

הוכחה נוספת להנחה, שלפעמים עצם לשון הנבואה מפי הגבורה: ⁽¹²³⁴⁵⁶⁷⁾ כתוב (שמואל-א' יב, כא), „וישלח ה' את ירובעל וכו' ואת שמואל" — והלא שמואל מדבר והיה ראוי לומר „ואותי"? אלא, כך מתורץ במדרש שוחר-טוב (מובא בפירוש רד"ק): „שמואל רבן של נביאים מתנבא ולא היה יודע מה מתנבא" — הנביא היה לפעמים ככלי בלבד ואינו חייב להבין אפילו את דברי עצמו (אדמו"ח זצ"ל).

(ג)

עצמאות בסגנון

לעומת זאת ישנם מקרים ידועים, בהם הנביא אמנם חייב לשמור על תוכן הנבואה שנאמרה לו, אבל הוא רשאי לבחור בעצמו את המלים המתאימות לדבריו. דבר זה מובן גם מתוך הקל-וחומר שחנניה בן עזור נשא מענשו של עילם (ירמיה פרק כ"ח). כן מצינו בגמרא (סנהדרין, דף פ"ט ע"א) ששאלו: הלא מותר לנביא לדרוש קל-וחומר מתוך דברי הנבואה שנאמרה לו! וגם אנו דנים פה קל-וחומר: אם אפילו מסקנה הגיונית מותר לו להסיק מתוך הנבואה, קל-וחומר שמותר לו לבחור במלים משלו! אדמו"ח ז"ל הוסיף הוכחות לכך, שניתנה לפעמים לנביא רשות לבחור בעצמו את המלים:

ראשית, כי הנה ישעיה הנביא מכריז בפירוש: „אד' אלקים נתן לי לשון לימודים לדעת לעות את יעף דבר" וכו' (ג, ד).

שנית, כתוב בריש יחזקאל: „ויהי בשלשים שנה וכו' ואני בתוך הגולה וכו', ובפסוק ב' מפורט תאריך הנבואה, בפסוק ג' כתוב שמו יחזקאל בן בוזי הכהן, ובפסוק ד' „וארא והנה רוח סערה" וכו' ומפרש רש"י: „סתם הנביא דבריו ולא פירש שמו מי הוא ולא פירש לענין מה מנה [השנים], לפיכך הפסיקה רוח-הקודש את דבריו בשני מקראות הסמוכין, עכ"ל — „מבואר שהפסוק הראשון הוא לשון יחזקאל עצמו והפסוק השני דבר רוח-הקודש" (כת"י). פירוש הדברים: בשעה שהנביא אמר את נבואתו פתח במלים: „ויהי בשלושים שנה" וכו' [פסוק א'] והמשיך תיכף לזה

[קט]

„וארא והנה רוח סערה“ [פסוק ד'], אך כשכתבו אנשי כנסת הגדולה — „רוח הקודש“ — את נבואתו כתבו את שמו ואת מנינו באמצע נבואתו [פסוקים ב' ג']. והנה בשעה שכתבו, על-פי ה' כתבו כל אות; ואם נכון הדבר, שגם באמירה באה אל הנביא כל מלה כלשונה מאת ה' — מדוע יופסק הדיבור בספר ע"י כתובים שלא אמר יחזקאל? לא כן אם הנביא בחר בעצמו את המלים, כי אז משמשים הפסוקים על שמו ויחוסו ועל התאריך מעין פירוש לדבריו.

שלישית, איתא בילקוט שמעוני (הושע, רמז תקל"ב): „כל הנביאים שהכו את ישראל הכום בנפילה, אבל הושע עשה אותי מתוקלת (מלשון „תקלה“), שנאמר „כי כשלת בעוונך“ — משמע שבחר בעצמו במלה קשה יותר מזו של שאר הנביאים.

(ד)

הטעות בימי ירמיה

עצמאות הנביא בבחירת המלים, היא אשר איפשרה — כמובן בטעות מרה — לבני דורו של ירמיה לטעון, שהוא הסיק מסקנה מוטעית מן המלים שנאמרו לו. האשימו אותו, שהוא לא הבין את נבואתו (והשווה עם דברי רש"י סנהדרין, שם, שכותב „הוא [יונה] היה טועה וסבור שהוא לרעה“). הלא גם אברהם אבינו חשב שהוא מחויב להעלות את בנו, עד שה' גילה לו שאמנם נצטווה להעלותו, אבל לא לשחטו (רש"י בפ' העקדה) [וראה בספר „אבי עזרי“ למרן הגרא"מ שך שליט"א, הלכות יסודי התורה פרק ו', הלכה ז', בשם מהרי"ל דיסקין זצ"ל].

הנה כתוב: „וכי ישאלך העם הזה או הנביא או כהן לאמר מה משא ה'“ (ירמיה כג, לג) והנביא מוכיח כאן את העם על דבר הצגת השאלה בסגנון זה (ראה המשך הפרק שם). מהו העוול בגיסות זה „מה משא ה'“? על כך משיב הנביא: „והפכתם את דברי אלקים חיים“ (שם, לו). ורש"י מפרש בפירושו השלישי: „והיה הנביא השקר שואל לנביא האמת לאמר לו את דבר הקב"ה בלשון שבא הסגנון אליו, והסגנון לא היה מפרש הדיבור כל כך, והיה הנביא השקר מהפך הפירוש לצד אחר וכו' וכן עשה חנניה בן עזור וכו' סגנון סתם הקב"ה אמרו סתם לאיש עצתו שאינו חשוד להפכו“. כך מפרש רש"י את לשון הפסוק

[קס]

„כי המשא יהיה לאיש דברו“ (שם) — נבואה שהיא צריכה פירוש („משא“) מגלה ה' רק לאיש דברו, כלומר, לנאמן.

אנו למדים, איפוא, מדברי רש"י אלה שיש והנביא עצמו בוחר במלים. את העובדה הזאת ניצלו בני הדור לטעון, כי אמנם ירמיה הוא נביא אמת, „כי בשם ה' אלקינו דיבר אלינו“ (כו, טז), אך בכל זאת אין נבואתו מחייבת, מפני שהוא לא הבינה כראוי. הם ביקשו לשמוע את המלים המקוריות שה' אמר לנביא, על-מנת לגלות בהן פנים שלא כהלכה. אמנם לפי זה: השומע בוחר — נבואה זו הנביא הבינה כראוי, ונבואה זו הוא טעה בה; קשת עילם אמנם תישבר, אבל ישראל לא יגלה מעל אדמתו. ועל כך משיב הנביא, כי המשא מגיע רק „לאיש דברו“, למי שאינו חשוד להפכו ולסרס את משמעותו. אכן, לא קל להכריע, כי חנניה — אתמול נביא אמת לדעת התנא רבי עקיבא (ספרי, פ' ראה, נ"ח) — איננו היום איש דברו של הקב"ה.

ברם, בשעה שספרו של הנביא פתוח לפנינו, אין ההבדל הזה — בחירה עצמית של המלים או קבלת המלים כלשונן — קובע כל עיקר. לפנינו הספר הכתוב, שבשעת כתיבתו כל אות וכל חג שבו נאמרו מפי הקב"ה בכבודו ובעצמו*.

(* והשווה עם ההלכה שהזכירו הפוסקים, כי האוחז „הפטרה“ בידו ואומר „הריני נשבע בספר-תורה זו“ שבועתו שבועה מכיון ש„דברי נביא מקרי ספר ומקרי תורה“ (שו"ת „הר הכרמל“ חלק יו"ד סימן כ"א, הובאו דבריו ב„פתחי תשובה“ יו"ד סימן רי"ב) — המלבה"ד.